

A
POLGÁRI HÁZASSÁG.

NÉPSZERŰ

JOGTUDOMÁNYI S TÁRSADALMI TANULMÁNY

Dr. H—AIN S Dr. CH—ND

UTÁN

AGUSTICH IMRE.

PEST,
STOLP KÁROLY

1868.

DE BALLAGI GEZA.

Előszó.

Mindazon eszmék, melyek mint a kor elutasíthatlan következményei az emberiségre s így a társadalom összeségére üdvös eredményeket előidézhetnek ismertetnek föl, pusztá szavakkal többé el nem fojtathatnak.

Napjainkban társadalmi életünk viszonyai a gyakorlatiasság alapjára helyezvék, mi ezzel összeütkezésbe jön, az tarthatatlan.

Ez eszmék egyike a polgári házasság, s hovatovább mindinkább előtérbe lépni látjuk azon követelményt, mely sürgetően int, hogy ez mint törvény hazánkban is meghonosítassék s ez által a mindinkább elharapodzó erkölcsi romlottság utja elvágassék.

Ez intézmény behozatala ellen leghevesebb támadást az egyház részéről látunk intéztetni, hogy e támadások mennyiben igazak, azt kimutatni egyik fő törekvésünk leend.

Elsorolandjuk azon méltányos kívánalmak alkalosságát, hogy az egyház mint a vallás öre, választassék el az államtól, a vallás s világi dolgok semmiben se érintkezzenek, mert a vallás magasabb tekintélye csak így maradhat fen továbbra is sértetlenül; utalni fognak arra is, hogy a tanügyet

az állam kezelje s akkor társadalmi életünkben nem fogunk oly szomorú jelenségekkel találkozni, hogy a meg nem engedett cselekmények elkövetésére valaki a vallásból merítsen erőt, mint azt annyiszor s legközelebb is alkalmunk volt tapasztalni, mi a mostani visszás helyzetből eredő fogalom zavart eléggé bizonyítja.

Vagy nem intő példa-e az, hogy szükségünk van a polgári házasság intézményére, midőn az egyházi házasság kötelekeinek fölöldhatlansága nem csak az erkölcstelenséget mozdítja elő, hanem sok esetben az egyesek kedélyét is oly meghasonlásba hozza, hogy inkább vétkes merényletbe nyulnak, mintsem a szigorú megkötésnek továbbra való föntartását benső meggyőződésük leküzdése által el tudják viselni.

Ez mind arra utal, hogy e viszonyt meg kell változtatni, s a szabadság s egyenlőség eszméjét minden téren valósítani.

Ez eszme lebegett előttem, midőn e munka megírásához fogtam, ugyszintén a polgári s egyházi házasság szabályainak együttes föltüntetése által alkalmat kívántam nyújtani, hogy kiki önmaga ítélhessen, vajjon a polgári házasság intézménye csakugyan oly káros következményeket von-e maga után, mint azt némelyek elhítenni akarnák.

Pest, 1868. május 3.

Agustich Imre.

A polgári házasság.

I.

A polgári s egyházi házasság.

Hinni akarjuk, hogy az oly sok más fontos törvényjavaslat mellett a képviselőház asztalára a polgári házasság intézménynek jogerőre emelendő javaslatát is nemsokára letéve látandjuk. — Alig egy éve, hogy alkotmányunk fájának gyökerei megfogamzottak s már is nem egy gyümölcs érett meg, mely a sötétség korszaka után hazánk viszonyaira oly nagy hatású leend. Az akadály még roppant sok, melyet ugy az anyagi mint szellemi téren le kell küzdeni, míg amaz válvetett munkával sikeresen leend megoldva, addig ez utóbbinál nemcsak egyesek, hanem a felekezeti testületek vak csökönységét is le kell győzni. — Ha a napi eseményeket figyelemmel kísérjük, bizonyos hangok keletkezéséből máris megtudhatjuk, hogy az új korszak kívánalmainak szülte intézményei fognak sikra szállni bizonyos jogok változhatlanságára számot tartó védelmezőivel. A harc egyetlen leend, mert az új eszmék életbeléptetését a haladás terjedésének föltartóztathatlansága teszi szükségessé s ki ezt

figyelmén kívül hagyja, az a bizonyos legyőzetés után még csak a szájalomra sem számíthat. Ily fontos eszme a polgári házasság intézményének jogerőre leendő emelése, melynek behozatala a viszonyokhoz mért szükségesség által rég el van ismerve s hogy mennyire bizonyult be célszerűnek, látjuk, hogy Franciaországban, Belgiumban, a rajnavidéken s legközelebb Olaszországban is életbeléptetve jogerőre emeltetett a nélkül, hogy ez ellen akár a papság, akár a világiak közül valaki ellenvetést tudott volna fölhozni. Csak nálunk kezdenek hallatszani a papság jalkiáltásai, pedig ez eszme még csak most lett kissé bővebben megpendítve s máris azt mondják, hogy a két nemből való összeköttetés, a melyet a szájalomra méltó balfogalom polgári házasságnak keresztelt el, a súlyos bűnösség szerződése.

A polgári házasság intézménye hazánkban még egészen új, s ennél fogva főtörekvésünk oda leendő irányozva, azt minden oldalról megismertetni.

A polgári házasság ellentétéül szentségi tulajdonnal vagy anélkül a kanon vagy egyházi házasság állítható föl.

A polgári házasság oly kötés, mely a férfi s nő közt a polgári (világi) törvény szabályai szerint a polgári (világi) tisztviselő előtt köttetik; az egyházi vagyis a kanon szerinti kötés pedig az, mely az egyházi jog szabályainak értelme szerint köttetik. Szentségnek csak azon esetben vétetik, ha az egyházi szabályok megtartásával a házasulandó felek által az illetékes lelkész előtt köttetik. Így tehát vannak egyházi s kanon szerinti házasságok, a melyek azonban nem szentségek, míg ellenben a polgári házasságok ép úgy föl lehetnek ruházva a szentség

tulajdonságával s föl is vannak ruházva, valamint hogy voltak házasságok, melyek Krisztus előtt kötettek, mielőtt még a házasság szentsége létezett volna, s melyek mégis a szent házasság erejével bírtak. Az első esetben ama házasságokra akarok utalni, melyek a zsidók közt kötöttek, kik későbbben áttérnek: házasságuk teljesen érvényes, az egyház tiszteletben tartja s nem látja szükségessé, hogy újra érvényessé tegye s megáldja; továbbá az oly egyének házasságára, kik oly országokban élnek, hol még a lehetőségtől is meg vannak fosztva, hogy katolikus lelkész esküdtesse meg őket. Itt meg kell jegyeznünk, hogy a házassági összeköttetés — a lelkész jelenléteig — az egyház törvényeinek mindenben megfelel. Az ily egybekelések teljesen érvényesek, habár a szentség tulajdonságával nem is bírnak. A polgári házasságok a szentség tulajdonságát szintugy elnyerhetik, ha az egybekelendők, azaz a polgári törvény szerint házasulandók házassági-megegyezésüket az illetékes lelkész előtt ismételve kijelentik, vagy ha ez a polgári törvény szerint való egybekelésnél szintén jelen van. Végre vannak tisztán polgári házasságok, nem egyháziak, melyek a szentség tulajdonságával mégis föl vannak ruházva; ezekhez tartoznak az egyháztanai szerint: Ádám és Éva, József s Mária közt kötött házasságok, melyek a tridenti zsinat által „mint a házasságok példányképei“ lettek elismerve.

Igy tehát nagy tévedés azt hinni, hogy a szentségi tulajdonság a házasságok föltétlen szükségessége s hogy minden házassági összeköttetés, mely nem

szentség „a súlyos bűnösség szerződése, borzasztó vétkes nemi összeköttetés“. Az egyház in abstracto a házasság szentségét nem ismeri, hanem házassági szentséget in concreto; nem mondja: „házasságnak — az érvényesség föltételeként — szentségnek kell lennie,“ hanem csupán azt mondja: „házasságod szentség lehet, ha az egyház rendeleteinek eleget teszesz.“ Ebből láthatjuk, hogy nagyon jól lehet élni, sőt néha jobban is, oly házasságban, mely pusztán polgári, nem pedig egyszersmind szentség is.

Különben az oly katolikus, ki csupán polgári házasságban él, mely nem szentség, azzal vigasztalhatja magát, hogy minden szentséget lehetetlen fölvenni; mert ha lelkész lesz, nem nőülhet s megfordítva — mint nős ember nem lehet lelkész — így tehát az egyik vagy másik szentséget nélkülöznie kell.

II.

Történelmi visszapillantás.

A polgári házasság nem a francia forradalom alatt lett legelőször életbeléptetve, nem e „vörös rém“ szüleménye az, hanem már sokkal előbb, sőt még az egyház alakulása előtt is fenállott: Krisztus előtt s Krisztus után ájtatos keresztyén császárok közt, az akkori kor legmiveltebb álmaiban, a római birodalom keleti s nyugoti részében; a világi uralkodók s köztük a vallásos Justinian császár, a hatodik század hirneves törvényhozója, ki az ismert törvénygyűjtemény munkáját létrehozni segíté, mely

a gyakorlati jognak még mai nap is alapul szolgál, a házassági ügyekre vonatkozólag nagyon sok s határozott törvényeket hoztak, a nélkül, hogy az egyház az ellen valaha is ellenvetést tett volna, vagy pedig hogy külön házassági törvényt alkotott volna. Csak a 12-ik században, midőn a világi uralkodók hatalma hanyatlani kezdett, s midőn az egyházi hatalom több kitünő pápák által, mint IV. Ödön sat. elkezdett parancsolni, jöttek létre a házasságokat illető különbféle egyházi rendeletek s tilalmak s ekkor már észrevehetőleg föltűnik az egyház igyekezete, a házassági ügyekben a bíraskodást magához vonni. A házasságnak mint szentségnek tulajdonsága ámbár már akkor is gyanittatott, de mint törvény csak az 1545. s 1563-ik évek közti tridenti zsinaton lett elismerve; egész addig csupán mint a házasság titkáról, *μυστήριον*, szóltak, de soha mint szentségről. A tridenti zsinat e fontos tétele — a concordatum X. cikkében alkotmányos kormányunk visszaállításáig hazánkban is érvényel birt — a katolikusok házasságának szentségi tulajdonságát kimondá, a házassági ügyeket a papi bíróra — oly férfura, ki soha sem volt nős — bizta, s mindenkít, ki más értelemben merészelt nyilatkozni, átokkal fenyegette.

Az 1791-iki (II. fejt. 7. cikk.) alkotmány a házasságot polgári kötésnek nyilvánítá, mely a mint hogy közös beleegyezéssel megkötthetik, épen ugy közös beleegyezéssel tetszés szerint föl is oldathatik. A code civil, 1803-ban lőn kihirdetve s megerősítve, s a mai polgári házasságnak alaptételeit foglalja magában, a mint az Franciaországban, Bel-

giumban s más országokban is fenáll*) s az alap-
tétélek nemcsak eszélyesek, emberségesek, hanem
nagyon is elviselhetők. Az állam a házasságra
lépőknek, kik polgári házasságot kötnek, szabadaka-
ratára bizza, vajjon egyházilag is megakarnak-e
esküdni, ha a polgári törvény eskedtése által nem
érik magukat eléggé lekötve.

III.

A polgári házasság kötésének lényege s formáságai.

A polgári házasság lényegéhez megkivántatik:
1. hogy az (eskedési levélben említett) felek a házas-
ságba beleegyezésüket az illetékes polgári tisztviselő
előtt személyesen tartoznak kijelenteni. Azért a tá-
vollévők megbizottjai által ép oly kevésbé köttet-
hetik meg a házasság, mint a lelkibetegekkel. 2.
Azok, kik házasságra akarnak lépni, saját egyéni
azonosságukat be kell bizonyítaniok. A polgári ér-
telemben vett halottal a házasság érvénytelen. A
kanon jog szerint az ily házasságok csupán meg
vannak tiltva s az államhatalom ezek kötését nem
akadályozhatja meg (a házassági törvény 12. s 69.
§§.). Épen ugy a kanonjog a szabad egyének s rab-

*) Miután a polgári házasság ily nagy katolikus ál-
lamokban (par excellence katolikus) érvényben s gyakorlat-
ban van, miután Franciaországban, Belgiumban az emberiség
milliói csupán polgári házasságban élnek, miután a római-
katolikus egyház a polgári házasságok e millióit elismerve
tiszteli, nagyon megfoghatatlannak tünik föl, hogy a mi papi
vagy ha jobban tetszik felekezeti lapjaink mi oknál fogva
nevezik az ily házasságban élő katolikusokat „a nyilvános
botrány elkövetőinek!”

szolgák közt való házasságot semmisnek nyilvánítja, míg ellenben a polgári jog szerint érvényesek. Abban azonban mind a két törvényhozás megegyezik, hogy csak az egy férfi s egy nő közt való házasságot ismerik el, a többférjűség (polyandrie) s többnejűség (polygamie) előttük idegen. A polgári házasság vallás s felekezeti különbséget nem ismer; katolikusok s nem katolikusok kölcsönösen házasodhatnak.

Az egyház s ezzel együtt a mi polgári törvényünk is (csekély kivétellel) katolikus s nem katolikus, keresztelt s nem keresztelt közt a házasságot nem engedik meg; ezenfelül az egyház a házasságot a katolikusok s az olyanok közt, kik a keresztyénségtől eltértek „megveti“. Sőt a katolikusok s nem katolikus keresztyének, protestansok közti házasságot roszalja s ezek kötésétől hivatva óva inti. De az ily házasságok csak megvannak tiltva s fölmentő levél (dispensatio) által megengedtetnek.

A formaságok, melyek a polgári házasságnál s előtte annak érvényességéhez szükségesek, következők:

a) A kihirdetés, azaz a jegyesek elhatározásának kétszeri ünnepélyes nyilvános kihirdetése, hogy házasodni akarnak. A kihirdetés a polgári tisztviselő által a két jegyesnek mindkét lakhelyén s ha ezek egyike egy harmadik hatalma alatt áll, ugy ez utóbbi lakhelyén is megteendő. A kihirdetés a községházának ajta előtt történik, ennek nem létében a tisztviselő háza előtt. A kihirdetésnek bizonyos alkalmas órában két egymásután következő vasárnap kell történni s a hirdetés kivonatban a községházájára vagy más a hirdetések kifüggesztésére használni szokott

helyen az első kihirdetéstől a másodikig kell kifüggesztve maradni. Sürgős esetekben a második kihirdetéstől az uralkodó a fölmentést megadhatja, az elsőtől senki. Az egybekelés az utósó kihirdetéstől három nap múlva, az utósó napot is beleszámítva, mehet végbe. Ha ez egy év leforgása alatt nem történik meg, a kihirdetést meg kell ujítani.

A kihirdetést az egyházi jog szintén megkívánja; a házasság érvényességére azonban elkerülhetetlenül nem szükséges, noha ritka az oly eset, — midőn a polgáriusult államokban — a házasságok kihirdetés nélkül köttenek. Az egyházi kihirdetésnek háromszor kell történni s három egymásután következő ünnepnapon (tehát nem kizárólag vasárnap). A második s harmadik kihirdetéstől „fontos esetekben“ s sőt nagyon sürgős körülmények miatt mind a három kihirdetéstől is fölmentethetik. Az utósó esetben azonban a házasulandóknak meg kell esküdni, hogy előttük a házasság akadályául szolgálható eset ismeretlen. Ha az egyházi házasság a kihirdetés kezdetétől hat hónap múlva vagy a püspök által meghatározott még rövidebb idő alatt sem megy végbe, akkor a kihirdetésnek ismételtetni kell.

b) A feleknek az eskedés előtt a származási lajstromot vagy pótnevüket — nálunk keresztelőlevelet — s ha már egyikük házas volt az ugynevezett függetlenségi levelet, vagy pedig meghalt első házastársának halotti bizonyítványát kell fölmutatni. A keresztelőlevélnek fölmutatásától, a politikai hatóság egyetértésével a püspök fölmenthet; a függetlenségilevelet a halottnak nyilvánítás gótolja. A polgári törvény szerint a keresztelőlevelet a béke bíró

által összehitt 7 férfi vagy nő tanu által aláirt okmány tartalma pótolhatja, hogy X ur vagy Z kisasszony egy bizonyos helyen s időben emez vagy amaz szüléktől született. A polgári házasság a függetlenségi levelet nem ismeri; e helyett az ellenvetés vagy ellenmondás per-utjával bir s a kétszeri kihirdetéssel, melyek közül az egyiknek meg kellett történni.

Ez által a megkötendő házasság kellő nyilvánosságra jut s így mindenkinek, kinek a megkötendő házasság megakadályozása érdekében van, elég alkalom nyújtatik, az ellen felszólalni s ellenmondani. Még minden ellenkezés nincs rendbe hozva, a polgári tisztviselőnek az egybekelést nem szabad foganositani. Sőt az eskedési levélben, melynek a tisztviselő előtt kell fogalmaztatnia, határozottan ki kell fejezve lenni, hogy a házasság ellen ellenvetés nem tétetett vagy hogy kellőképen tisztába hozva ki-egyenlítettett.

c) Az ellenvetés, ellenmondás, mely a kanonjog előtt egészen ismeretlen — (az ellenmondás a házassági eljegyzés alapján, mely ennek mellőzése, esetleg a fölmentés megérkezteig ezt házassági tilalomnak veszi) — a következőből áll. Az ellenvetés egy harmadik személynek a házasság andók egyike vagy másika iránt támadt kereseti jogán alapszik. A házassági akadályokkal, melyeket a polgári házasság épen úgy mint az egyházi, csak hogy nem oly nagy mértékben, ismer, csak is annyi köze van, hogy addig mig minden ellenvetés nincs elhárítva, a polgári tisztviselőnek a házasságot nem szabad foganositani, épen úgy, mint a házassági akadályok esetében.

A fenforgó házassági akadályokra a polgári tisztviselőt mindenki figyelmeztetheti; ha csak egy ily eset fordul is elő, az egybekelésnek el kell maradnia. Az ellenvetés megtételére azonban csak bizonyos egyének jogosítvák; ezek: 1. annak házastársa, ki házasodni akar, — vagy ki magát annak lenni állítja, (e végett szükségtelen a függetlenségi levél;) 2. Az atya, anya és ezek szülei, a nélkül, hogy ellenmondásukat indokolni kellene, mert róluk mindenki fölteszi, hogy gyermekeiknek csak javukat akarják; 3. közeli rokonok s a családi tanács. Ezek azonban az ellenmondásra csak két esetben jogosítvák, nevezetesen: a házasulandónak kiskorusága esetében, a család tagjainak teljes bele nem egyezése, s a házasulandók elmebetegsége miatt.

d) A házasulandóknak bizonyos tiszteleti levelet kell aláírni, azaz család tagjaiknak a létrejövendő házasságra beleegyezésüket kell megnyerniök, ez oly formaság, melyet az egyházi jog teljesen mellőzött, melynek azonban mindenesetre hasznos oldalai vannak. — Ha a házasság a tiszteleti levél kiállítása nélkül mégis megkötetik, ez érvényes leend ugyan, hanem a házasok pénzbürságra ítéltetnek s házasságuk megtámadható s a polgári tisztviselő, ki az egybekelést eszközölé 300 frank pénz bürsággal s ezen kívül 6 hónapra terjedhető fogsággal büntethetik.

Miután a tiszteleti levél teljesítésének kötelessége a házasulandók korával összeköttetésben van, ugy mindenekelőtt a polgári s egyházi jog szerint megkívántató házassági képességről s a házasságra megkívántató korról fogunk szólni.

IV.

A polgári házasság lényeges követelményei s formaságai.

A polgári törvény szerint a férfinak 18, a nőnek 15 évének betöltése előtt nem szabad házasodni. A házasság az oly egyének közt, kik azt ez éveken alól is megkötötték, ha bár minden megkivántató kellékekkel el lön is látva, semmis.

A kanon jogban azonban azt az intézkedést találjuk föl — s ez nálunk még mai napig is ép oly érvényes, mint volt 300 évvel ezelőtt, — hogy a gyermekek, és pedig a fiuk 14, a lányok 12 ik évük előtt ne házasodjanak; ha azonban a „*malitia supplet aetatem*“, ugy a kanon jog szerint mégis házasodhatnak. A szülék beleegyezése itt is ugy megkivántatik, mint a kiskorúak házasságánál, de nem lényeges követelmény; a házasság érvényes, mondjanak bár a szülék igen-t vagy nem-et.

A polgári házasság ez ügyet komolyabban veszi; a gyermekektől megkivánja, hogy az oly komoly lépésnél, mint a házasság kötése, a szülék akaratát s jó szándékát meghallgassák, vagy legalább irányukba tisztelettel viseltessenek. A törvény azt mondja: hogy a házassálandó gyermek, ha szüleik vagy nagyszüleik élnek, s ha ezek képesek a beleegyezés felől nyilatkozni, a fiuknak 25, a lányoknak 21 éven alól szüleik vagy nagyszüleik engedelmé nélkül nem szabad házasodniok. Ha a gyermekek a 25, illetőleg 21. évet már túlhaladták,

ugy a szülei vagy nagyszülei beleegyezésre már nincs ugyan szükségük; de azért a szülék vagy nagyszülék tanácsát tiszteletteljes levélben mégis tartoznak megkérdezni, és pedig három ízben, ha a fiuk 25—30, a lányok pedig 21—25 évek közti korban vannak: e korban tul csak egy tiszteletteljes levelet tartoznak irni. Ha a szülék vagy nagyszülék már meghaltak, ugy a mindkét nembeli kiskorúak a családtagok véleményét tartoznak meghallgatni; e nélkül nem szabad házasodniok.

A házasságon kívül született törvényesnek elismert gyermekek a tiszteleti levelet csak atyjuk s anyjuk irányában tartoznak figyelembe venni, nagyszüleik irányában nem. A törvényesnek el nem ismert gyermekek számára ideiglenesen egy gondnok neveztetik ki, ennek beleegyezése nélkül a 21-ik év előtt nem házasodhatnak. A tiszteleti levél itt nem szükségeltetik.

Az eskedtés, mely a polgári tisztviselő előtt megy végbe, ünnepélyes tény. Az illetékes tisztviselő vagy ennek törvényes helyettese a házasulandókat az ezek által meghatározott napra a község-házához meghívja, (ha nem lenne község-háza, ugy valamely más házba, például a völegény lakába.) Itt 4 tanu jelenlétében köteles a házasság jogáról s köteleességeiről szóló törvény fejezetét előttük fölolvadni, ezután külön mindegyiktől a házasság nyilvánítása iránt megkérdezni s a mindkettőjük által tett igenlő esetben „a törvény nevében“ házasoknak kijelenteni.

Az egyházi jog szerint is a jegyesek a házasság iránt nyilatkozni tartoznak, és pedig a régibb törvények szerint az egyház színe előtt (*in facie*

ecclesiae), a kanon jog szerint: az illető lelkész vagy ennek helyettese s 2—3 tanu jelenlétében. S ezzel az egyházi házasság ténye be is van fejezve, a szentség előtérbe lép; erre nézve a papi áldás ép oly kevésbé szükséges, mint az ez alkalommal használni szokott szavak, melyeket különben ugysis latinul szoktak elmondani.

Az egyházi jog értelmezőinél most különben az az általános nézet, hogy a házassági szentséget nem a pap adja, mint például nem elkerülhetetlenül szükséges, hogy valakit a pap kereszteljen meg, hanem a szentséget a jegyesek adják egymásnak. E végett a pap a házasság kötésénél csak szenvedőleges, ünnepélyes, de lényeges tanu, oly annyira, hogy most már szent házasság jelenléte nélkül nem is képzelhető; ellenben a polgári tisztviselő az eskedtésnél ténylegesen be foly, oly annyira, hogy a házassági fejezet fölolvassása s ünnepélyes nyilatkozata nélkül, mely így szól: „a törvény nevében kijelentem, hogy a házasság törvénye szerint egybe vagytok kötve,“ — a házasság érvénytelen.

V.

A polgári házasság fölbontása.

Sajnos, hogy a mily téves, ép oly annyira elterjedt vélemény az, hogy a polgári házasság, ez állítólagos „súlyos bűnösségű szerződés“*) nagyon

*) Ugy vagyok meggyőződve, hogy egy szerződés sem bűnös, sem erkölcsös nem lehet, így tehát „súlyos bűnösségű“ sem. Törvényeink, melyek az élet minden körét magukban

könnyen fölbontható, hogy a házastársak tetszésük szerint elválhatnak s mással ismét egybekelhetnek. Ez a téves nézet azonban az egyedüli emeltyü, melyel a támadók a polgári házasság intézményét sarkaiból kiforgatni akarnák s az egész világ, különösen a szép nem előtt, gyanussá tenni igyekeznek.

Már azon egyszerű tekintetnél fogva is, hogy az ily fontos állam intézmény, mint a házasság, mely az állam alapját képezi, nem lehet tetszés szerint fölbontható, mint azt netán a házások akarnák, hogy a férj s nő a gyermekek hátrahagyásával önkényileg s büntetlenül nem mehetnek szélyel, hogy másutt ismét akadálytalanul megházasodjanak; a föntebbi vélemény alaptalansága azonnal kitünik s azok, kik e véleményt hirdetik, téves eszmék tanítói. Igen, ha a polgári házasság s az egyházi házasság szabályait kellően figyelembe vesszük, úgy bátran állithatjuk, hogy a polgári házasság jogérvényesen sokkal nehezebben bontható s tetteleg sokkal nehezebben bontható föl, mint az egyházi házasság. Ha például én mint nőtlen ember valamely nyilvános mulatóhelyen egy asztalnál ülnék, a melynél véletlenül a menyasszonyom is ott lenne, úgy szintén a pap is, ki alá egyikünk vagy másikunk tartoznék — s még néhány tanu is — s én a papnak azt mondanám: „Tisztelendő ur, ez a hölgy itt mostan-

foglalják, a szerződések minden nemeiről tesznek említést; csak a „súlyos bűnösséget“ nem ismerik, sőt még az egyházi törvények sem. A szerződés bűnös csak a bűnös indokok, célok sat. által lehet.

tól kezdve az én nőm“, s a hölgy azt mondaná: N. N. ur az én férjem“ — s a tisztelendő ur mindezt hallja, látja s érti, ugy a kanon jog szerint én e nő férje vagyok s még felül rá házasságom a szük-séges szentséggel is el van látva, habár a tisztelendő ur azt találná is mondani: „Hallja barátom, ez így nem megy!“ A polgári törvény szerint az ily nyilatkozat rossz tréfának megjárná, de teljesen érvénytelen.

Az egyházi törvény elvileg a házassági elválásnak természetesen csak egy oly esetét ismeri, az az a házassági kötelék fölbontásának egy nemét, hogy az elváltak egyike, de csak is az egyik (a másik nem) ismét megházasodhatik: ez az eset az, midőn a házastársak egyike zárdába megy s a szerzetesi fogadalmat letevé; a másik házastárs ezután ismét azonnal megházasodhatik. Vagy az ágytól s asztaltól való élethossziglan tartó elváltatás, mely az egyházi házasságnál ép ugy előfordul mint a polgárinál, gyakorlatban más-e, mint a házassági kötelék valódi fölbontása? Természetes, hogy a kanon jog szerint a csupán elváltatott házastársak többé mással nem kelhetnek egybe, de mi lett ez által elérve? Nem házasodnak meg, de azért mással élnek — sok esetben mint házasok. . .

Ehhez járul még az is, hogy a „balkézre való házasság“ vagyis a „balházasság“ intézménye — a polgári törvényben ép oly idegen, mint az ágyasság s a titkos házasság, mely tanuk s kihirdetés nélkül köttetik. De a balkézre való házasságot a kanon jog nagyon is jól ismeri; egyházi tekintetben teljesen érvényes házasság; de a nő férje állásának jogairól lemond (az ugynevezett mesalliance). Az

egyház az ágyasságot mint erkölcstelenséget tiltja, s egyáltalában nem is házassági kötés, noha ez nagyon hasonlít az angolországi ugynevezett „kallax-házasság“-hoz, ez oly kötés, mely bizonyos időre szól, például 5 évre.

A föltételhez kötött házasság, például házasságra lépek veled, ha pesti polgármester leszel, a polgári törvény szerint érvénytelen; de a kanon jog szerint igenis érvényes. Továbbá a kanon jog a házasság érvényesítés intézményével is bir, melyet a polgári törvény nem ismer, ez oly intézmény, mely által az érvénytelen házasság érvényessé változtatik át, — magától értetődik s rendesen nem is ingyen, hanem búsás összegért.

A mi a házassági kötés fölbontását a házastársak életben léte alatt illeti, az ily elválás a polgári törvény szerint ismeretlen ugyan; de bir az asztal és ágytól való elválasztással, a mely, ha akár a törvény, akár a bíróság által mondatik is ki, lényegében semmi egyéb, mint a házassági kötés fölbontása, mely fölbontás a kanon jog szerint, a mint fentebb említve volt, csak egy esetben lehetséges.

Igy tehát csakis az asztal s ágytól való elválasztásról fogunk szólni, mely vagy időhöz van kötve, vagy élet hosszigan tartó, és pedig mint az egyházi, mint a polgári törvény szerint, azzal a különbséggel, hogy az egyházilag elválasztottak mással nem házasodhatnak, maguk közt azonban a házasságot mindenkor megújithatják, míg a polgári törvélynél épen az ellenkező eset áll: az elválasztottak mással egybekelhetnek ugyan, de a köztük volt házassági kötetést soha sem újit-

hatják meg; ezekre nézve az elválasztás gátló akadály. Ők akarták így: szélyel akarnak menni, így tehát legyenek távol egymástól!

E mellett figyelembe kell venni azt, hogy az egyház aránytalanul több elválasztási okkal bír, mint a polgári házasság. Egy oldalulag, az az esupán egyik házastárs akaratára, legyen az akáranő, akára a férfi, a polgári házasságnál az elválasztás soha sem lehetséges: mindkét házastársnak bele kell egyezni. S ez nagyon eszélyes is; ha belátják, hogy természetük különbözö, hogy nem össze valók, miért kényszeríteni öket egy rájuk nézve kínos összeköttetés további föntartására, mely semmi üdvös gyümölcsöt nem terem, az illetökre nézve pedig valóságos gyötrö szenvedés?

A kanon jog a házassági elválást mindkettöjük beleegyezésével csak azon esetben engedi meg, ha a házastársak közül az egyik vagy mindketten valamely egyházi szerzetbe lépnek vagy ha „a férfi fölszenteltetni“, azaz pap akar lenni; ekkor azonban a nő nem mehet többé férjhez, mert fölszentelt férje is nőtlen marad.

VI.

A mint már említök, a polgári házasság tényleg nehezebben köthető, mint az egyházi házasság; sőt a mi a házastársak együtt lakását, a házassági dolgot, a családi életet illeti, sokkal nehezebben bontható szét, mint az egyházi házasság.

Ez egyrészről abból magyarázható meg, hogy a polgári törvény a házassághoz megkivántató föl-

tételeket s formaságokat szigoruan megszabja, melyeknek eleget kell tenni, különben a házasság létre sem jöhet, s másrészt, a mi még fontosabb, soha érvényes sem lehet. A házasság kötés föltételeit s formaságait az egyházi jog is megszabja; bir házassági tilalommal s házassági akadályokkal, sőt még többel is bir, mint a polgári törvény, de e tilalmak s akadályok alól az egyház fölmenthet, természetesen bizonyos összeg pénzért, sőt az érvénytelen házasságot érvényessé is teheti, a mit azonban ismét bizonyos összegért tesz meg. (Az egyházi férfiak ezt érvényesítésnek (convalidatio) nevezik). A polgári házasságnál ez nem fordul elő; ennél az a fő elv, hogy: a mi kezdettől fogva érvénytelen volt, azt későbbben sem lehet érvényessé tenni, bár mily nagy összeg pénzért sem.

Mielőtt az elválásról szólnánk, legyen szabad röviden a házassági akadályokat fölemlíteni.

Vannak oly házassági akadályok, melyek a házasságot (gátló) létre jönni sem engedik s házassági tilalmak, melyek a házasság megkötését nem gátolják ugyan, de az egybekeltre az általános büntető törvény 507. § alkalmazható s becsukathatnak; de házasságuk érvényes s — szentség! Különös, hogy az ember a szentség elfogadása miatt — még el is zárathatik! Ez eljárás homályos voltát egy valódi történet példájával fogjuk fölvilágosítani. Egy fiatal ember egy még fiatalabb lány iránt vonzalmat érzett, mindketten szerették egymást. De az egyiknek szülei ép úgy mint a másiké, a házasságba nem akartak beleegyezni. s a lányt szerető ifja szemei elől elvonhatni, zárdába adták. Midőn a püspök a

zárdát alkalmilag meglátogatá, a fiatal ember is alkalmat lelt a zárdába juthatni, s midőn a zárdaszüzeket elővezették — ezek közt az eldugott lányt is, — a fiatal ember előre rohan s a lányt nejének nyilvánítja, viszont ennek sem volt semmi sürgősebb dolga, mint a fiatal embert férjének nyilvánítani. — A házasság érvényes volt, teljesen érvényes, s mindkettőjük szüleinek minden lépései nem voltak képesek a zárdában kötött házasságot érvénytelené tenni. Az egyháznak nem volt hatalma, azt megakadályoztatni, mert nem volt gátló házassági akadály; a világi előjáróság azonban a két új házast elcsukató, mert kihirdetés s egyéb formaságok mellőzésével házasonáltak meg. — A polgári törvény szerint ez egyszerű tréfa lett volna, a kanon jog szerint azonban komoly való volt.

Ama fontos kérdés: ha vajjon az államnak van-e joga gátló házassági akadályokat fölállítani vagy sem, erre különböző idő alatt, az állam hatalma s társadalmi állásának különbtésége szerint volt a felelet. Volt olyan idő, midőn az ily házassági akadályok egyedül az állam által lettek fölállítva, s ez idő a legrégebb korszakra esik; az egyház hova-tovább a hatalmat mindinkább kezébe keríté s végre azt mondták: „Az ily akadályokat fölállíthatni egyedül az egyháznak van joga s az állam hatalom rendeletei által meg nem akadályozhatja, hogy a keresztyének közt érvényes házasság ne köttethessék. Ez a legújabb korszak (Erről bővebben szól a házassági törvény 69. §).

A jognak ily magához való ragadását oly esetben, mely az államnak épen alapját érinti, a polgári törvény s polgári házasság nem is-

meri. Ez elismeri azt, hogy a polgároknak védője s pedig egyedüli védője az állam, e végett legtökéletesebb szabálynak az állam törvényeit tekinti.

Hogy az államnak jogának kell lenni, a házasságok berendezése iránt törvényt hozni, házassági akadályokat fölállítani s ezek fölött ítéletet mondani, — ez már azon egyszerű következtetésből is kitűnik, hogy a házasság az állam alapja, hogy a polgári törvényre nézve fontos következtetést, jogi következményt von maga után, a melyek elkerülhetetlenek.

Az állam alapját önmaga ingatná meg, ha ennek fentartását s szilárd alapra fektetését egy idegen harmadikra, tőle elválasztott hatalomra bizná. A házasság az emberi nem tovább szaporodásának törvényesen erkölcsi intézménye, a gyermekek nevelésére, fentartására s fölnevelésére. A gyermeknél a természeti fentartás e három mozzanata képezi a fő pontot, ez egészen anyagi, de épen azért a szülékre s részben az államra nézve legköltésesebb mozzanat. Az államra mind e három mozzanat teherként nehezedik, mert ha a házasságot az emberi nem szaporodásának alapjául elfogadja, úgy a gyermekek nevelését, fentartását is egyik lényeges föladataul kell tekinteni, s mind eme föladatokat elvállalni, ha az illető szülék ennek nem felelhetnének meg. Az egyház ebben némileg segélyére akar lenni; de csak is a kevésbé költésesebbet, de egyszersmind a legfontosabbat, a gyermekek nevelését akarná átvállalni: a gyermekek fentartásáról való gondoskodást teljes megnyugvással az államra bizza. Az állam a gyermekeket tartsa fen, míg ellenben az egyház azt kö-

veteli, hogy a gyermekek őt tartsák fen, ez nagyon is természet ellenes viszony.

Igy tehát a felől kétség sem támadhat, hogy az államnak jogositva kell lenni arra, házassági akadályokat állítani föl, melyek a házasság megkötését lehetetlenné teszik (gátló házassági akadály). Ez meg is történt; minden ország állami hatalma saját érdekében ily akadályokat állított föl, és pedig még sokkal előbb, mint az egyház fenállott. Nálunk azonban a katolikusoknál az oly akadályok, melyeket az állam-hatalom állít föl, semmit sem érnek; mert itt még mindig csakis az egyházi házassági akadályok iránytadók.

VII.

Nagyon hosszú lenne, a házassági akadályokat részletesen elsorolni; itt csak összevonva fogjuk elmondani.

Egyházi és pedig gátló akadályok a következők: 1. A beleegyezésre való képesség hiánya (örültek, hőbörtösek, gyermekek;) 2. Az egyéniség ugyanazonosságában való csalódás (például valaki az „Erzsét“ akarná elvenni s a „Katit“ kapja); 3. A rabszolga állapotban való csalódás (ez a polgári törvény könyv 16. §-nak épen az ellenkezőjét állítja, ha azonban a független állású menyasszonyt rabszolga helyett gróf veszi el vagy megfordítva, ekkor a házasság érvényes); 4. Tehetlenség; 5. Kis koruság (a férfigyermek 14., a lányok 12. év előtt nem házasodhatnak; ha azonban a házassághoz megkivántató testi s erkölcsi képességgel birnak, vagy, mint a kanon mondja: *Quodsi malitia suplet*

a e t a t e m, ugy püspöki vagy pápai engedéllyel házasodhatnak); 6. Törvény ellenes kényszer; 7. Az elrablás (csak nőknél érvényes, férfiaknál nem); 8. Fenálló házassági kötelék (kivételt szenved ha a férj zárdába megy vagy pápai fölmentést nyer — de mindkét eset csakis a nem foganatosított házasságoknál); 9. Fölszentelések s zárdai fogadalmak; 10. Vallási (nem felekezeti) különbség keresztelt s nem keresztelt közt; 11. Vérrokonság; 12. Szellemi rokonság (a keresztelt vagy bérált s ennek szülei egyrészlől, azután a keresztstülék s ennek szülei közt másrészlől); 13. Polgári rokonság (az örökbe fogadó s az örökbe fogadott s ennek gyermekei, azután az örökbe fogadó s ennek neje közt, valamint megfordítva, ugyszintén az örökbe fogadott s az örökbe fogadó gyermekei közt, még az örökbe fogadás tart, — nálunk a po. tk. 179. §-a szerint nincs értelme, mert az olyan, kinek gyermekei vannak, örökbe senkit sem fogadhat); 14. Megengedett; 15. a meg nem engedett viszonyból származott sógorság s az ebből támadt sógorság; 16. A nyilvános erkölcsösség követelménye az érvényes, még nem foganatosított házasság, azután az érvénytelenül kötött hasonló házasságnál s a házassági fogadalom; 17. Házasság törés; 18. Férjgyilkosság; 19. Titkolás (pap s tanuk nélkül); 20. A föltételhez kötés (például oly föltétel alatt házasodom meg veled, ha a Montezuma császár lánya vagy — az ily házasságot azonban csak a püspök engedhet meg, más senki s ki a házasságot a föltétel teljesítése előtt megköté, a föltételről lemond).

A kanon jog e 20. gátló házassági akadályhoz, melyek a házasság megkötését meg sem engedik (utólagos érvényesítésnek (convalidatio) azon-

ban van helye), még 6 egyházi házassági tilalom jön s azután 8 egyházi s állami tilalom; a házassági tilalnak ezek: házasságról való lemondás fogadása, egyszerű fogadalom (az egyháznak engedelmesség, szegénység s szüzesség), fölszentelt idő, kihirdetés, az egyház vallási (vagyis inkább: felekezeti különbség) tilalma, (ha a püspök íónak látja valamely házasságot megtiltani).

A polgári házasságnak szintén megvannak gátló házassági akadályai s házassági tilalmai; de itt figyelembe veendő azon lényeges különbség, hogy a házasság, melynek utjában akadály vagy tilalom áll, előre soha sem érvénytelen, hanem az érdekeltek kívánságára legyen akár az állam ügyvédje, a szülék, a családi tagok többsége, vagy akár az egyik házas társ által nyilvánítható érvénytelennek.

Gátló házassági akadályokat a polgári törvény a következőket ismer: 1. Kiskorúság (a férfi 18., a nő 15. évig); 2. Fenálló házassági kötés; 3. Vérokonság (tehát sem szellemi sem polgári rokonság); 4. Sógorság; 5. A személy ugyanazonosságában való tévedés s 6. A kényszer.

A polgári törvény házassági tilalma: a) Örökbe fogadás; b) az elvált házastársak ismét ne házasodjanak; c) ha valamely házasság elválás vagy a férj halála által fölbomlott, ez esetben a nő a házasság fölbomlása után csak 10 hónap múlva mehet másodszor férjhez); d) ha a házastársak önkénytelenül elváltak, úgy közülök 3 év leforgása előtt újra egyikök sem léphet új házasságra; e) a há-

zasság a házasságtörő fél s azon egyéniség közt, a kivel a házasság megtörtént, meg van tiltva (szigorubb kifejezés szerint érvénytelen); f) a tiszteleti levél elmulasztott kiállítására. (A papok s rabszolgák házassága nincs megtiltva).

Ebből látható, hogy a polgári törvény hasonlíthatatlanul szegényebb a házassági akadályokban, mint az egyházi törvény.

Az elválást, vagyis a fölbontást illetőleg, erről már fentebb szóltunk, hogy ez a polgári házasságnál nem oly könnyű, sőt nehezebb, mint az egyházi házasságnál.

Az egyházi törvény a házasság elválaszthatatlanságát törvényeinek legelső lapjára írta ugyan; de, habár az egyházi házasság — egy esetet kivéve — az összeköttetést illetőleg fölbonthatatlan is, úgy tekintve az időhöz kötött s élethossziglan tartó elválást, mely az egyházi házasságban szintén előfordul, ugyanazon eredmény éretik el, mint a házassági kötélek fölbontásánál, vagyis a polgári törvény szerint való elválásnál. Az egyház által elválasztott házastársaknak új házasságra többé soha sem szabad lépniök s még sem élnek együtt. Tekintve az emberiség természeti hajlamát, meg nem engedett nemi viszonyok fejlődnek, melyek mint tiltott viszonyok a házastársak közt csakis a kölcsönös elidegenedést növelik, a számos rosz következményt föl sem említve, melyek az ily balviszonyok által a gyermekekre hatnak. E végett nálunk a hivatalos, azaz az egyházi elválások aránylag nagyon gyéren fordulnak elő, e helyett azonban a törvénytelen gyermekek száma napról napra mindinkább szaporodik; de ki

lenne képes az egyháziilag egybekelt házastársak beleegyezéssel s bele nem egyezéssel történt számos elválási eseteit összeszámítani, mely elválásoknak épen az az eredménye, mint az egyházi hivatalosan elválasztottak-é, mindezt a nélkül téve, hogy föl-tünést ne okozon, a mi az elválásoknak ugyis rendes kísérője szokott lenni! A polgári házasságban az ily elválások ritkán fordulnak elő, mert a törvény azt fölöslegessé tévé. Az egyházi hivatalos elválásnál, mely már magában véve is sok költséggel jár, még egy más kérdés is előfordul, mely nem kevésbé fontos. Ha t. i. a házastársak a vagyoni kérdést illetőleg nem tudnak megegyezni, ez esetben a rendes per utjára utasítatnak — s ekkor már, a mint tudjuk, belejöttek a költségek nehezen kigázolható tömkelegébe. S ha megegyeztek s egyességet is kötnek, az ily egyesség azért még nem mindig foganosítható is, hanem egy hosszan tartó perre még mindig szép kilátást nyújt.

A polgári törvény szerint a házasság kötelékének teljes fölbontrása csak három esetben lehetséges: 1. természetes, 2. polgári halál által, azaz, ha a házastársak egyike, és pedig végzés következtében (nem pedig meg nem jelenése, makaesség miatt) a polgári halált maga után vonó büntetésre ítéltetett; 3. törvényes házassági fölbontrás, elválás által.

A kanon jog a házassági kötelék ily fölbontrásának csak két esetét ismeri; a természetes halált (a polgárit nem) s a nem foganosított házasságnál a zárdába menést, a miről már fentebb volt említés téve. A házasságnak birói uton hozott

ítélet által való fölbontást, legyen az bár egyházi bíróság, az egyházi törvény előtt ismeretlen.

A mit az isten összekötött, azt az ember ne oldja szét. *)

VIII.

Az elválás, mely a polgári törvény szerint az egyik vagy másik házastárs akarata folytán, a mi jogi fogalmunk szerint a bíró ítéletét vagy az ágy s asztaltól való elválásra, vagy a házassági kötelék fölbontására mondhatja csak ki (csak hogy az elválasztottak ezután maguk közt újra többé soha sem házasodhatnak) — megtörténhetik a) kölcsönös beleegyezéssel; b) bizonyos ok miatt. Mindkét házassági elválasztásnak, ha eredménye a valódi elválás akar lenni, ama polgári tisztviselő által kell kimondatni, ki előtt a házasság kötött.

De másrésről a házassági elválás kölcsönös beleegyezés mellett sem történhetik meg minden időben s minden következmény nélkül; az egyik házastárs a másikat tetszése szerint nem hagyhatja el — ez nem lenne a kölcsönös beleegyezéssel létrejött elválás; az ily házassági elválásnak is meg van a törvény által való korlátozása.

E végett épen oly esztelenség a nyilvános s magán körökben azt hirdetni, mint hinni, hogy a polgári házasság tetszés szerint, azaz az egyik házastárs egy oldalu akarata által fölbontható: ez soha sem lehetséges — azon egy-

*) De hogy az isten mit kötött össze, nincs olyan ember, ki azt tudhatná!

szerü oknál fogva: a mi kölcsönös beleegyezéssel kötött, az egyoldalú fölbontás által el nem választathatik, ismét mindkettőjüknek bele kell egyezni. A polgári házasság ellenei a házassági elválásnál a kölcsönös beleegyezés fontos körülményét részint készakarva, részint tudatlanságból soha sem veszik figyelembe s a jámbor s félénk emberek előtt épen az képezi a legfőbb bajt: mert — miután minden bővebb indokolás nélkül annyiszor el lett előttük mondva, mindig azon hitben élnek, — hogy a férj vagy nő, kivel polgári házasságban élnek, — könnyü szerrel elhagyhatja őket, az elhagyott házastársat gyermekeivel együtt a nyomorra bizva. — Az ilyes dolog a polgári házasság szerint lehetetlen. Ha mindkét házastárs az elválásba beleegyezett, a következő feltételeknek kell, hogy elég legyen téve: A férfinak legalább 25, a nőnek 21 évesnek kell lenni. A házassági viszonynak legalább két évig kellett tartani. Ha a házastársak már 20. év óta házasok, vagy, a nő már 45 éves, az elválás lehetősége megszűnt. Végre mindkét házastárs szüleinek, esetleg nagyszüleiknek a létre jövendő házassági elválásba bele kell egyezniök. Ha mindezen föltételeknek elég tétet, a házastársaknak minden ingós ingatlan vagyonukat leltároztatni s megbecsültetni kell, s ezután kölcsönös vagyon igényüket **egyesség útján írásban** rendbe hozni. Ha ne tán gyermekek lennének, ezeknek a tárgyalásnál személyesen jelen kell lenni, vagy (a kiskorúak) ügyvéd által kell helyettesíteniök. Továbbá a házastársaknak három pontra nézve írásbeli egyezségekre kell lépni: 1. A házasságban született gyermekek egyrészt a vizsgálati idő,

azaz a bekövetkezendő elválásig, másrészt pedig az elválás után mire fognak bizatui; 2. a vizsgálati idő alatt a nő hol tartozik lakni s 3. ha vajjon a férj a nőnek fentartására a vizsgálati idő alatt tartozik-e s mennyit fizetni.

Ha mindezen előfeltételeknek elég tétetet, mindkét házastárs lakhelyük bírósági elnökénél vagy ennek helyettesénél köteles személyesen megjelenni s két jegyző jelenlétében, kiket magukkal tartoznak hozni, akarataikat kijelenteni. Az elnök mindkettőjüknek s egyenként is külön a szükséges figyelemztetést megteszi, és pedig a jegyzők jelenlétében, hogy a tenni szándékozó lépéstől őket visszatartsa; ezenkívül a házassági elválás hatásáról s következményeiről szóló törvénykönyv fejezetét fölolvassa. Ha a házastársak dacára ennek elhatározásuk mellett maradnak, ugy a bíró köteles másolatban mind-egyiknek az okmány tartalmát kiadni, hogy a házassági elválást akarják s beleegyeznek. Ez okmányt a fentebb említett okmányokkal együtt a két jegyzőnek kell átadniok, kik erről részletes jegyzőkönyvet tartoznak szerkesztteni s egyuttal ama figyelemztetést is bele kell venniök, melyet a bíró a nőhöz intézett, hogy 24 óra leforgása alatt tartozik ama házba térni, melyet az előtt férjével megegyezőleg választott s az elválásig abban kell laknia. A jegyzőkönyvet az okmányokkal együtt az öregebb jegyző veszi át. Ugyanezen nyilatkozatot, hogy el akarnak válni, tartoznak a házastársak a negyedik, hetedik s tizedik hónap első két hetében — sem előbb sem utóbb — az elnök előtt a két jegyző jelenlétében ismételni s szüleik vagy esetleg nagyszüleik beleegyezését ujra fölmutatni.

Csak az első nyilatkozat tétele napjától számítva egy egész év leforgása után, és pedig az első két hét alatt tartoznak a házastársak újra együtt személyesen, mindegyikük két barátja kíséretében, kik a kerület ismertebb nevű embereinek, becsületes polgároknak s legalább 50 éveseknek kell lenniök, a bírósági elnök előtt megjelenni, a négy példányban kiállított jegyzőkönyvet az okmányokkal együtt, melyek a házassági elválásba beleegyezésüket tartalmazzák átadni s tőle a házassági elválásba való beleegyezését, mindegyik, de a másikkal s a négy barátinak jelenlétében, kérni. A bíróság ismételve ellenvetéseket tesz, (de ezek már inkább formaságok), s ha dacára ennek kívánalmukhoz ragaszkodnak, erről egy okmányt kell kiállítani, a bírósági irnok az egész ügyfolyásáról jegyzőkönyvet szerkeszt, melyet a jelenlévők mindegyike aláírni tartozik.

A bíróság a jegyzőkönyvbe az ítéletet azonnal beírja, hogy a tárgyról a legközelebbi 3 nap alatt a törvényszék előtt előterjesztést tehessen s egyuttal az összes okmányok s jegyzőkönyveknek az államügyésznel leendő közlését elrendeli, hogy ez megjegyzéseit írásban megtehesse. E megjegyzés így hangzik: „a törvény a házassági elválást megengedi“ vagy: „a törvény a házassági elválást ellenzi.“ Erre a bíróság kijelenti, ha vajjon az elválás megengedhető-e vagy sem. Igenlő esetben a házastársakat a polgári tisztviselőhöz utasítja, hogy ez az elválást kimondja; tagadó válasz esetében a bíróság előadja az okokat, hogy az elválás miért nem engedhető meg, mely ítélet ellen a föllebezésnek van helye. Ez a polgári házasság elválásnak menete, ha

kölcsönös beleegyezés alapján megy végbe. Ez elválási módot egy általában nem lehet könnyűnek mondani; ebből látható az is, hogy a polgári törvény a polgárokról s mind a két házastárs vagyónáról miként gondoskodik; még e viszonyok nincsenek rendezve, addig az elválásra gondolni sem lehet.

IX.

A balkézre való házasság.

Csak a legközelebbi időben is több ízben volt alkalmunk hallani a balkézre való házasság emlegetését.

Az egyik ezt, a másik amazt a kérdést veté föl s a sok kérdésre kielégítő felelet még sem adott, noha ez ép oly egyszerű, mint a bár mely nagy számmal fölállított hittani kérdések megfejtése. A balkézre való házasság által, mely a kanon jog szerint teljesen érvényes, házassági szentséggel is bir, a polgári törvény szerint azonban érvénytelen, a nő saját úgy mint gyermekei nevében férjének vezeték nevéből s rangjával járó jogairól lemond, s így még férje nevét sem szabad viselni. S ha az előtt történetesen Hajnalka kisasszonynak nevezték, házasság után is megtartja e nevét, valamint gyermekeinek is az leendő nevük, nevezték bár atyjukat „Paripásy“-nak. Így tehát a nő gyermekeivel együtt mit törvényes örökös férje vagyonából ki van zárva.

A balkézre való házasság korántsem az egyház találmánya, hanem a régi frank lovagkorból való öröksége a magasabb aristokrátiának, mely

csak hasoneredetű házasságokat kötött, hogy ez által a valódi kék vér megőriztessék. Az egyház csak a rabszolga s szabadállásu közti különbséget ismeri; de az egyház előtt a hercegnek a szolgálóval való házassága ép oly érvényes, mint ha a herceg hercegnőt s az inas a szolgálót venné nőül. Ezek mind érvényes s szentséggel bíró házasságok, Az egyház a nemes s polgár rangu közti különbséggel semmit sem törődik.

Nálunk a katolikusoknak a törvény szavai szerint senkinek sem szabad más házasságot kötni, mint azon szabályok szerint, melyet a házasságok érvényességére az egyházi jog felállított.

A törvénynek e rendelkezése, melynek — miután ez alól nincs kivétel — még a legfelsőbb katolikus családok tagjaira nézve is kötelezőnek kell lenni, egyszersmind a legnagyobb horderejű következményt is magában foglalja; nevezetesen ezáltal elismertetik, hogy nálunk a polgári törvény szerint való házasság hatása csakis az egyházi törvény szerint ítéltethetik meg. Ezáltal a balkézre való házasság tényleg el van törölve: a nő — akár bal akár jobb kézre esküdött is — férje nevét nyeri s rangja jogainak élvezetében részesül; a nemessel való házassága által nemességét nem nyeri el ugyan, de rangjával járó jogaiban, ha ilyenekkel bir, igen is részesül a nélkül, hogy férje nemesi címét használnia kellene. Ha tehát például a férjnek Paripásy Mór herceg a neve s nőül veszi a nem nemes Hajnalka Olgát, ugy ez nevét bátran igyirhatja: „Paripásy Olga“, de soha sem igy: „Paripásy Olga hercegné“.

Az eddigi törvények szerint az ily nem hasoneredetű házasságból származó gyermekekre semmi

nehézség sem forog fen. A régibb törvények szerint csupán anyja nevét viselheté s a törvény is csak az anyja vagyonából való örökséget engedé meg; az atya rájuk nézve egészen idegen volt. (De az oly eset a ritkaságok közé tartozott, hogy az atya gyermekeiről végrendeletileg ne gondoskodott volna). Törvényeink szerint a balházasságból való gyermekek „atyuk nevét, címét nyerik s minden más a családnak személyes jogaiban s rangjában részesülnek“. Ha tehát az atyát „Paripásy“ hercegnek hívják, a gyermekek is e nevet nyerik. Ha azonban az atya történetesen örökös főkonyhamester, ugy a gyermekek azért nem azok. — A mi az ily nem hasoneredetű házasságból való gyermekek örökségi jogát illeti, ugy a fölött sem lehet semmi kétség: ha a nemesi családból származott atya meghal, ugy „első sorban azok törvényes örökösei, kik az örökség-hagyóval házassági eredet szerint rokonságba vannak“. — Miután törvényeink szerint a balházasságból származott gyermekek a balházasságot kötött atyával kétségen kívül rokonságba vannak, ugy atyjuk vagyonából törvényes örökségi jogukat sem lehet megtagadni.

E föntebbi pár sorban vázoltuk azon a mai korra is átszállt középkori intézményt, mely leginkább azért találtatott föl, hogy a hasoneredetű családokat minden idegen vegyüléktől megóvjon. A mai kor társadalmi alakulása azonban mindinkább közeledék azon pont felé, midőn az ily egyes kiváltságos maradványok által netán előidézendő események teljesen figyelmen kívül hagyatnak s nem képzelhetünk oly szabadelvű törvényhozó testületet, mely oly törvényeket tudna hozni, melyek csupán bizo-

nyos kiváltságolt osztályok kedvéért alkottatnának. A zaj, melyet régente a kivételképen előforduló házasságok okoztak, mai nap semmi föltűnést sem okoznak, mert a józanon gondolkozó ész ezek hatását valódi értékére szállitá alá.

X.

Szükséges-e, hogy a polgári házasság intézménye hazánkba behozassék.

A polgári házasság kötésének érvényessége végett szükséges lényeges formákat fentebb röviden vázoltuk, a mint az jelenleg Europa több polgáriusult államaiban tényleg fenáll s hogy az olvasó a polgári s egyházi házasságszabályainak helyessége s észszerősége felől könnyebben ítélhessen, egyuttal az egyházi házasság szabályait is elsoroltuk.

Azt hiszem, hogy ez intézmény taglalgatásánál mindenki előtt első sorban az a kérdés merül föl, vajjon szükséges-e, hogy az állam az egyháztól elválasztassék s ha igen, ugy ennek természetes következményeként előtérbe lép a második szükségesség, hogy a házassági szabályok legilletékesebb alkotója az állam, mely — miután emberekből áll, hibázhat ugyan, de e hiba, melyet legfőlebb a kor haladásának gyors követelménye szült, a változatoság alá rendelt intézmény ellenségeit soha sem fogja ujakkal szaporítani, mert gondoskodand oly módosításról, mely azt a jövőben jóvá teszi s a visszahatás soha sem leend oly nagy, mint azt jelenleg az egyházi rendeleteknek az állam rendeleteivel szemben naponként alkalmunk van tapasztalni s ez

legfényesebb cáfolata mindazon tényekre nem hivatkozható szó halmaznak, hogy a házasság isteni törvény s azok egyedüli illetékes módosítói csak azok lehetnek, kikre — állításuk szerint — törvényeit bizá.

Mindenekelőtt aziránt kell tisztában jönni, vajjon való-e, hogy minden állam a változatosság örökuszabályainak ép úgy alá van vetve, mint elkezdve a legkisebb anyagparányon egészen az emberi elme gondolkozásáig; erre a felelet egyszerű s ki ez igazságban tán kételkednék, tekintsen szét a földön; figyeljen a társadalmi élet mozzanataira, sőt a mennyire rövid élete a vizsgálódást engedi, még itt is oly változásokat fog látni, hogy a jelen állapot a multtól mindig nagyban különbözik. S ki akarná tagadni, hogy korunk viszonyai nem mások most, mint ezelőtt 300 évvel.

S épen ez az egyik fő alap pont, mi a polgári házasság behozatalát szükségessé teszi; mert a mostani egyházi házasság intézménye lépten nyomon a polgárok jogaiba ütközik, törvénynek nem mondható, mert tetemes ő szegért itt ott szabályaitól az eltérést megengedi s végre a mi fő, a társadalomban az erkölcstelenség mételyét terjeszti s a vallás iránti bizalmat ingatja meg, mert az oly polgár, ki házassága által anyagi helyzetét veszélyeztetve látja, készebb szakítani mindennel, hogy sem az egyháznak szabályaihoz való merev ragaszkodása miatt saját helyzetét veszélyeztesse.

Hogy az egyházi törvény mennyire ellentétben áll az állam s társadalom törvényeivel s szokásaival, nem elégséges példa-e az, midőn valamely család érdeke úgy kívánja, hogy gyermekük egy bizonyos

egyéniséggel a házasságot ne köthesse meg s ez az egyház házassági szabályainak hibájába fogódzkodva, a lépést mégis megteszi, a mint azt fentebb előadtuk; az állam a családnak alapos okai folytán a szerinte bűnösöket elcsukatja ugyan, de a házasság azért érvényes. Az ily eljárás nem-e az állam tekintélyét ássa alá, melynek pedig mindenekfelett kell állni; mert az államot bizonyos számú polgárok képezik s így mindazon rájuk nézve helyes s célszerű törvények egyedüli illetékes alkotói csak is ők, azaz az állam polgárai lehetnek.

Vagy ki fogja korunkban azt a se hideg se meleg eljárást kötelező törvénynek ismerni, mely Pálnak azért, mert anyagi helyzeténél fogva teheti, hogy az egyháznak rá nézve egyik másik kellemetlen rendeletét, mint az a házassági eseteknél gyakran előfordul, bizonyos mennyiségű összeggel elháritani engedi, míg Péter, mert szegény, e jótéteményben nem részesülhet. Ki tudja mi a törvény, az érvényét soha sem fogja a polgárok anyagi helyzetéhez kötni; a törvény előtt minden polgár egyenlő s ki valamely intézmény tekintélyét fenakarja tartani, az sehol és semmiben kibuvó ajtót nem fog nyitva hagyni s az igazság fogalmának csak úgy van értelme, ha az mindenkire nézve egyenlő eljárást követ.

Ennek természetes következménye, hogy az egyház az államtól elválasztassék, mert az államot nem az egyház, hanem a polgárok összessége, a társadalom tartja fen s az semmi olyantól nem függ s a józan ész tapasztalása szerint nem is függhet, mely láthatatlanságánál fogva rá befolyást gyakorolhatna. S épen azért az államnak minden előité-

leten felül kell állni s azon férfiak fölött, kik mint polgárai kebelében az egyházat képviselik, szintén uralkodni. E tekintetben kivételt a társadalmi rend megsértése nélkül tenni nem lehet. Mert ki azt akarná állítani, hogy az egyház az államban ugy tekintendő, mint lélek a testben, az keble ihletés szülte képein alig emelkedett túl a tudományok azon pontjára, hol a valót teljében szemlélhetné s tisztelve minden kebel értelmét, kár lenne háborgatni azon ártatlan mulatóságában, melyet a soha nem látott s be nem bizonyítható csodák fölött való merengése okoz.

A kor érleli az eszméket s ennek világos példájaként áll előttünk azon általános nézet elterjedése, hogy a házasság társadalmi tény, az ezt intéző törvény jó vagy rossz hatását az emberiség, a társadalom érzi meg s hogy a társadalom szabályainak valamelyike erősebb legyen, legkevésbé sem szükséges, hogy az ember keresztyén legyen, mert a legnagyobb zavart az szüli, hogy az egyház szerint az ember példányképeül csak az állítható föl, ki egyszerűen keresztyén is.

Nem akarjuk mondani, hogy ez megvan írva, vagy nincs megírva, mert az, mit a jelen kor igényel, azt régi szabályok által nem lehet kielégíteni; hanem a fősulyt arra fektetjük, hogy jelen társadalmi helyzetünk mit kíván s van-e olyan, mi a társadalmat veszélyezteti. S itt már bátran hivatkozhatunk a multnak följegyzet eseményeire, melyeknek hosszú sorozatában ott látjuk egész napjainkig lenyulni az erkölcstelenséget, melynek magvát az egyházi házasság szabályaiban látjuk elvetve. Ki kételkedik, de azért józanon tud gondolkozni anélkül, hogy keresnie kellene, akár hány példát fog

találni az életben, melyek mindezt bizonyítják. Vagy mi más az, midőn a házastársak több évi együtt lakás után bármi oknál fogva elválnak s mással oly viszonyt kötnek, mely eltekintve az egyház szabályaitól, a társadalmi illemmel ellenkezik, s ennek korlátozására mit találunk az egyházi házasságok szabályaiban? semmit, s ha e ki nem elégitő felelet után még tovább kérdezősködünk, a felelet az leendő, hogy majd össze fognak ismét menni. Ugy hiszem, hogy az oly szabály vagy törvény gyarlóságát bővebben kitüntetni fölösleges, mely az eshetőségekre épít: mind ez égetően sürgeti az ily csetekben a törvény megállapítását. Mert nem elég az, hogy csupán két egyén követ el olyast, mit a felállított társadalmi rend nem helyeselhet, de az ily vizsályos család gyermekeinek ébredező gondolata legelsőben is az erkölcstelenség szomorú képeit kénytelen fontolgatni, mert mit a szülő eltitkol ugyan előtte, a tudvágy mások felvilágosítása folytán rá vezetí arra, mit ha a törvény még jó eleve megváltoztatna, nem kellene pirulnia szülei hibái miatt s nem rohanna a rossz példán önkénytelenül azon örvénybe, melyet a társadalom minden tiszta erkölcsü egyéniségi elkerül.

Az erkölcstelenség példáival tele irt könyvből ez csak egy kiszakitott lap, mit itt főlemliténk, de ki tudna a hosszú sorozaton végig menni anélkül, hogy ne fordulna el megvetéssel e sötét képektől s ne keresné azon utat, mely e szomorú helyzetből kivezethet. S a számos példa, melyeknek száma napról napra szaporodik, figyelmeztetve utal, hogy az államnak gondoskodni kell oly törvényről, mely polgárainak házassági viszonyát rendezze, mert na-

gyon szép lehet mind az, mit az egyházi házasság mellett fölhoznak, de ezek csak pusztá szavak, mert kit a mostani állapotok szomorú következményei az ellenkezőről nem tudtak meggyőzni, azon legkevésbé sem tudunk csodálkozni, hogy a polgári házasságot ágyasságnak tekinti, mert a mostani állapot sok esetben e gondolatot méltán oly erős hitté változtathatá benne, hogy azon a legjobb akarat mellett sem tud felül emelkedni.

Mikor az állam valamely intézményt életbe léptet, kell, hogy arra oly előzmények sarkalják, melyeknek elodazása csakis az állam polgáraitra nézve lehet káros. Már pedig a polgári házasságnak hazánkba való behozatala egyike azon intézményeknek, mert az sem a vallás, sem az erkölcs, sem a társadalomra nézve nem lehet ártalmas. Hogy ezt nem lehet úgy életbeléptetni, mint az tán jelenleg másutt fenáll, az kétséget sem szenved; hanem viszonyainkhoz kell alkalmazni, s hogy az ágyasságra ne nyithasson tág utat, arról a törvényhozók bölcsessége kezeskedend s ha dacára ennek itt ott hiányos lenne, a változtathatás lehetősége mindig fen fog maradni, nem úgy mint az egyházi házasság szabályainál. Mikor ezek hozattak, akkor tán megfeleltek az akkori emberiség kívánalmainak; de e középkori intézmény kötelező erejét a mostani fölvilágosodott kor embereire akarni alkalmazni, a józan észszel ellenkezik.

Egy másik fontos körülmény, mi a polgári házasság intézményének behozatalával kapcsolatban van: a papok nősülése. Nem hiszem, hogy legyen valaki, ki azon eredménytelen munkához akarjon fogni, hogy a papok nőtlen állapotban való mara-

dását szintén onnan akarja levezetni, a hol tényekkel nem bizonyíthatván, a képzelet okoskodásainak tenger özönébe merítettünk. A történet bizonyítja, hogy a papok a közép kor első feléig nősültek s azáltal az egyház legkisebb csorbát sem szenvedett; de a papok nősülhetési jogának eltörlési okát figyelmesebben kutatva, rá jövünk, hogy az egyházat képviselők mint külön testület, attól tartottak, hogy a századok folyama alatt a változás alól az egyház férfiai-nak gondolkozása sem lévén kivéve, a papok e joga még egykor az egyházra nézve veszélyes lehetne s hogy a papot a családi élet boldogsága övéihez ne láncolhassa, szét kellett szakítani minden köteléket, mert az egyház tartós fenállására számítók csak ezáltal látták az egyház intézményének változhatlanságát épségben hagyhatni az utókorra. A számítás sikerült; de a társadalom egy oly osztállyal szaporodott, mely a magára vállalt hivatás ellenére ép azon baj terjesztőjévé vált, mely sürgetően sarkal arra, hogy a polgári házasság mielőbbi behozatalával a papok is nősülhessenek s a társadalomban nem leend oly világosan beszélő példa, melyre mindenki önhibájának eltakarásául rámutathat.

S ki azt mondja, hogy a polgári házasság törvényes ágyasság — mi koránt sincs úgy — de ha csak így akarják érteni, ám legyen, noha nem fogadjuk el — de jegyezzék meg, hogy ez soha sem lehet oly kárhoztató, mint a törvénytelen házasság!

XI.

Kik s miért ellenzik a polgári házasság behozatalát.

Eddig általánosan az a nézet volt elterjedve, hogy a házasság a vallástól elválaszthatatlan. Hogy ez mennyire lehetne bebizonyítható, nem akarjuk feszegetni s pedig azon okból nem, mert minden ember vallását tiszteletben akarjuk tartani, tudván azt, hogy az emberi kebelnek van egy oly szentélye, hova csak érzelmeinek legtisztábbikával mer közeledni, a sorstól sujtott onnan merít vigaszt, a bőségben dúslakodót az inti élte rövidségére, midőn minden földi gyönyörnek vége szakad — magába tér s tanácsot attól kér — ez a vallás. Sok szép s meghatározó kép van ahhoz kötve, s ki azt durva kézzel földulja, a legnagyobbtól — a reménytől fosztja meg.

Midőn tehát a polgári házasság életbeléptetése s az egyháznak az államtól való elválasztásáról szólunk, a vallást csak annyiban említjük föl, a mennyiben az egyház a házasságot a vallással annyira azonosította, hogy az egyikről szólva a másikat lehetetlen nem említeni.

A házasság intézménye még mielőtt a katolikus egyház létezett volna, a mennyire az irás után visszamehetünk, minden vallásu népeknél a papok vagy az ezekhez hasonló kötelességeket végező egyének kezében volt. Midőn a katolikus egyház létrejött, mintegy természetes következménynek tekinthetjük, hogy a házasság kötésének teendői itt is azok kezében maradtak. S ez így volt e század

elejéig, midőn a kor fölvilágosodottságával az emberiség rá jött, hogy a házasságot, mint egyedüli előidézői, legcélszerűebben ők intézhetik el s egy oly valamire, mi a házasságot titokszerűségbe burkolja, azt szentségi tulajdonnal ruházza föl, sőt keletkezését láthatatlantól föltételezi, nincs szükségük; mert ennek intézménye életutain nem nyugtatja meg s céljukhoz biztosan nem vezérli s a gyakorlatiasság törvénye szerint olyannak tanácsát, ki a családi életet csak névről ismeri, nem tarthaták képesnek, hogy az élet ezerféle képeit akként tudja előttük föltárni, melyek hivatása elérésében biztos vezetői legyenek.

Lehetek még sokmás rugó kis, melyek ennek észszerű létrehozatalát elősegíték s így lett a házasság polgári szerződésé.

Az egyház kiváltságán ezáltal nagy dőfés ejtetett, s hármás tekintélyének mérlegbe vetése sem használt, mert az emberiség mindinkább átlátta, hogy a házasság természetes szerződés, melynek célja a természet által van kijelölve, a természettől nyert jogon s rendeleten alapszik, s a természettől közvetlen egyesül.

A mint a polgárok összesége, azaz az állam e fontos lépést megtevé, az egyház részéről sok ellenvetés tétetett, de miután a szavak mai nap semmit sem bizonyítanak, az ellenkező példa azonban az állam eljárását fényesen igazolta, s azon államokban, hol a polgári házasság behozatott, legkisebb káros következménye sem lett, mai nap már oly megszokott valami, mintha csak évezerek óta fenállott volna.

Hogy a polgári házasság ellen miért indit a

papság oly nagy támadást, könnyen meglehet magyarázni: mert ezáltal egy oly eszköztől fosztatik meg, melynél — habár szenvedőlegesen folyt is be, hatalmát a világi ügyekben is gyakorolható s nehezen tud megbarátkozni azon gondolattal, hogy mindinkább közeledik azon idő, midőn — ha nem akar a polgári társadalomhoz a természet kötelékei által szorosabban egybefűzetni, csupán azon térre lesz utalva, melyet minden további megtámadás nélkül megtarthat — a pusztá vallás.

Hogy ez oly régi s néha annyi befolyással birt osztályra nézve nagy vesztség lehet, ezt nem akarjuk tagadni; de a polgárnak jóléte az első, s ezért az államnak minden vallás felekezeten felül kell állni, a zsidó, keresztyén vagy bármely más vallásu polgár jogát s szabadságát egyenlően tartozik védeni.

S nem okoz-e zavart egy állam háztartásában, ha az egyház a házasságokra nézve külön s néha az államintézményével ellenkező szabályokat állit föl. A társadalmi viszony alapját a házasság s a nevelés képezi s vajjon megegyeztethető-e, hogy az állam hatalmán kívül legyen még egy más olyan hatalom, mely e két legfontosabbat kezében tartva, saját osztály érdekeinek — néha a társadalom rovására — az állam károsításával önhasznára kizsákmányolja. Ezt korunkban egy állam hatalom sem tűrheti. Egy állam, egy hatalom s mindenkire egyiránt kötelező törvény, s ha az állam kebelében oly osztályt megtűr, mely működésébe a csalhatatlanság elve s hol ezt elégtelennek látja, a szentség fölruházásával akar részt venni, az ily államban a polgárok megalégedését hiába keressük.

S a zsidóra, valamint a keresztyénre miért ne lehetne a polgári házasság törvénye alkalmazható, épen ugy, mint más egyéb esetekben a törvény nem tesz kivételt. Ha szabad államban szabad polgárokat akarunk látni, első szükség az egyenlőség törvény szerinti megállapítása s az annyiszor emlegetett testvériség magától be fog következni. Vagy hisz önök azt mondják, hogy az egészen más dolog, s miért volna más dolog? a zsidó ép oly polgára az államnak, mint a kilenc águ korona tulajdonosa s ha az állam segélyt kíván, mindenki tartozik részt venni, valamint üdvös intézményeit is egyiránt akarjuk élvezni s vallását azért, legyen az bár mily eltérő, kiki szabadon gyakorolhatja anélkül, hogy másik polgártársa e végett neheztelne. Csak az egyháztól elkülönített állam adhat elég biztosítékot arra nézve, hogy különböző vallásu polgárainak jólétét egyiránt akarja s tudja is előmozdítani.

XII.

Vannak-e és mily következményei a polgári házáságnak.

Legujabb ellenvetés, mit a polgári házasság ellen föl szoknak hozni, azon nagyon is gyenge érv, hogy a polgári házasság kötése egyik vagy másik félnek tetszése szerint bár mikor fölbontható. Azok, kik ismerve a polgári házasság eljárását, mégis ezt merik fölhozni, semmi másból mint roszakaratból s ámitási szándékból teszik, hogy azokat s különösen a nőket, kik előtt a polgári házasság intézménye kevésbé ismert, e minden igazságot megvető tévta-

nokkal saját önző céljaik számára megnyerhessék. Ha mindaz, mit oly ájtatos szavakban méregként csepegtetnek kevés számu hiveik keblébe, ha ama borzasztó képek, melyeket a polgári házasság intézményének meggyüöltetésére vázolnak, csak század részben is bebizonyíthatók lennének, valóban roppant szűk korlátoltságú fölfogásáról tanuskodnék azon elismert tudományos tekintélyü államférfiak észjárása felől, kik Europa első rangu államaiban a polgári házasság intézményét életbeléptetni merészelték. S vajjon föltehető-e, hogy valamely állam oly intézményt akarjon életbeléptetni, mely polgárainak kárával jár? Ennél csak az a hit lehet nagyobb, hogy a házasság szentség.

A megtámadás, mely a polgári házasság intézménye ellen intéztetik, mai nap — miután ez csakis az egyház képviselői által tétetik, a régi csalhatlanságban hit erő dacára senkit sem fog visszatartani attól, hogy ennek okát figyelmesebben ne vizsgálja, annál is inkább, mert ez épen azon osztály részéről történik — a modort, melyel ezt teszik, nem említjük, mert úgy látszik, annak a szép s illemtől való eltérése akar érv lenni — mely a legtokéletesebbre való hivatkozással állván mindig elő, mégis a társadalomban a legvisszásabb helyzet fön tartását sem tartaná rosznak, csak — a mint mondani szokták — az egyház — vagyis inkább — e kiváltságolt osztály érdeke ne szenvedjen csorbát. S itt van a fő baj, mert érdeküket a vallással kötik egybe.

A polgári házasság intézményének egyik legnagyobb következménye, melyet maga után von, hogy a vallástól elkülönítve, minden velejáró érdek

alól fölszabadul s a törvény védelmére bizatik. S fontoljuk meg jól, ez fontos körülmény, mert a vallás ezáltal ismét egy oly tehertől szabadul meg, mely szép elveitől elválasztva, távol minden anyagi-sághoz kötő érdekektől az marad, minek lennie kell: a kebel magasztosságát s fenségét emelő tiszta érzemény, azaz — vallás. Hogy tehát a vallás minden olyastól, mi a társadalmi életet szabályozza, távol tartassék, mint az emberi kebel oly pontja, melynek a küleseményekkel semmi összeköttetésben sem szabad lenni, mindenkinek, ki a vallás iránt kegyelettel tud viseltetni, ép az az első teendője azon lenni, hogy a vallás a változó külesemények hatására legkisebb befolyással se legyen, mert méltóságát csak így tarthatja fen.

Tudjuk, hogy a törvények arra rendelvek, hogy ezek védszárnyai alatt mindenki védelmet találjon s mégis hányszor hallunk egy vagy más törvény ellen panasz hangokat említettetni. S így van ez a vallással is, mihelyt a világi dolgok elintézésénél fölhasználtatik. Azért maradjon a vallás az őt megillető helyén s ne akarjuk érdekekkel járó célokra magasztosságát fölhasználni s ezáltal tekintélyét tönkre tenni.

A másik szintén fontos következmény, melyet maga után von: a társadalom erkölcsösségét növeli. Azon ellenvetés, hogy a polgári házasság tetszés szerint fölbontható, nem egyéb, mint ámitás, mert a mint alkalmunk volt kimutatni, az egyházi házasságnál sokkal nehezebben köthető s fölbontása is nehezebb, mert ebbe az alapos ok mellett a házastársaknak kölcsönösen bele kell egyezni s ha a gyermekekről is kellően

gondoskodva lett, történhetik csak meg a fölbontás s az elvált házastársaknak szabadságában áll jövőjükről tetszésük szerint gondoskodni s a társadalomban helyeiket minden pirulás nélkül betölthetik. Tudnánk példákra utalni, melyek hazánkban is előfordultak a más, nem katolikus vallásuaknál.

De nézzük most azt a szigorú eljárást, mely a józan észszel ellentétben áll, hogy a házastársak a házasság foganatosítása után csak rendkívüli bekövetkezett — s akkor is csak egy — esetben válhatnak el. S mily számos az oly eset bekövetkezése, midőn a házasok szeretete idő multával számos ok miatt gyűlültséggé fajul. Az elválás ekkor is be fog ugyan következni vagy a felek által önkényüleg vagy az egyházi szabályok által — de ez is csak hosszú idő mulva s nehezen — ágytól s asztaltól. S mi történik ekkor? Van-e joga az egyháznak, hogy a természet törvényeinek parancsoljon, de ha lenne is, ezt tenni mégsem lenne képes, mert hisz ott a példa a papok nőtlensége, — s mi a következménye: az erkölcstelenség fája két új ágat hajt, melyek gyümölcse ritka esetben esik tőle messze, hozzávéve még azt is, hogy a társadalomban a nő az előbbi tisztelttel ritkán találkozik. S nem világos-e ebből, hogy az egyházi házasság által egyrészt a vallás tekintélye, másrészt a becsületesség forog veszélyben, mert az egyház szabálya csak egyoldaluan intézkedik, azt gondolva, hogy ez eljárás következtében az illetők természete is megváltozand; de ki a természet egyik törvényét megszüntetné, az az egész természet rendjét fölbontaná — mit tenni semmi hatalom sem képes — s így e semmi által sem indokolható eljárás a becsületességet mélyen sértő

ágyasságot idézi elő, már pedig alig képzelhetünk államot, mely mindazt, mi a becsületességet sérti s botránnyt idéz elő, elhárítani ne tartaná első kötelességének.

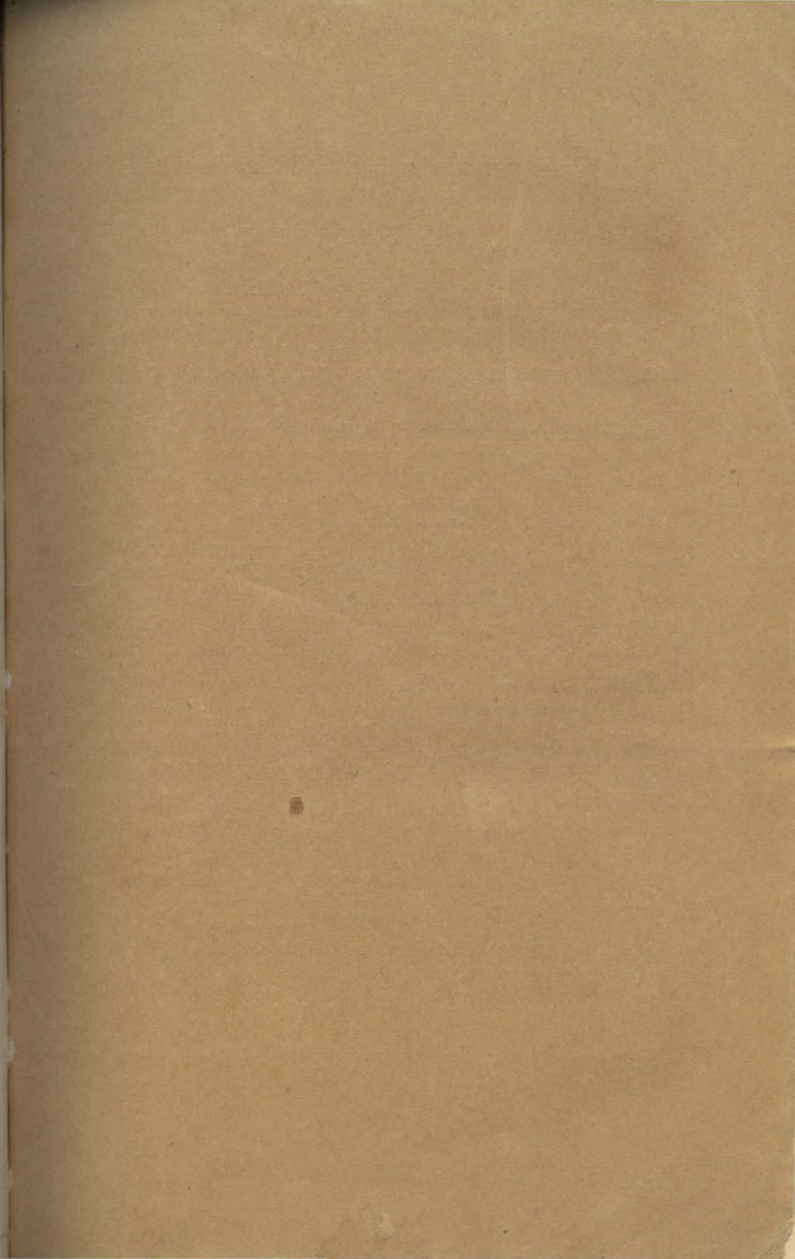
A polgári házasság intézményének behozatala a házasságokkal összeköttetésben lévő számos — a szükség által kívánt alkotandó törvények nagy következményeire utal. Nem káros-e a társadalomra az oly törvényhozó testület működése, mely az egyházi szabályokhoz kénytelen ragaszkodni, oly szabályokhoz, melyek az emberiség helyzetét javító törvények szellemével egészen ellentétben állanak, s ha a társadalom érdeke dönt is s ennek megfelelő törvények hozatnak a házassági ügyeket illetőleg, ezek hatályának nehezen leendő érvénye, mert valamint a világosság s sötétség egy helyen ugyanazon időben nem képzelhető, ugy a jól rendezet államban is a természetnek e világos utmutatást kell követni.

S kell-e nagyobb példa mint az, melyet a társadalmi élet lépten nyomon fölmutat s ki nem látja azon visszás helyzetet, melyet az egyháznak s ennek a világi dolgokba való avatkozása okoz. Az állampolgárok érdeke parancsolja, hogy ez megváltozzék, mert ha az egyház az államban ugy kívánja magát tekintetni, mint az anyagban a lélek, miután azonban ez az anyaggal összhangzólag a társadalom kívánalmait sikeresen nem képes előmozdítani, mindenütt összeütközésbe jő az állam érdekével, szükséges, hogy mindenben külön választassék, mert az államban állam főn nem állhat.

E tekintetben a kezdeményezést a kormánytól várjuk s habár tudjuk, hogy a papi párt, mely ha-

zánkban még mindig bizonyos befolyással bír, ennek ellensúlyozására minden követ meg fog mozditani; de nem akarjuk hinni s föltenni, hogy kormányunk, mely midőn működését megkezdé, a 48-ki szabad-
elvü intézményekre utalt, mint azon ösvényre, melyen haladva mindazon üdvös intézményeket magunkévá teendjünk, melyek hazánk fölvirágzását elősegítik, hogy ne számítsa első teendői közé a polgári házasság intézményének életbeléptetését, mert ez azon intézmények egyike, mely a társadalmi élet eddigi korhadt fája helyett ujat ültetend s hogy ezt forrón óhajtja, bizonyítja a közvélemény azon általános nyilvánulása, mely sürgeti, hogy: minél előbb,

DE BALLAGI GEZA

Ugyan ezen kiadónál továbbá megjelentek:

	frt.	kr.
*Balóghy Adám , II. Lajos király ő felsége. Történ. regény,	2	—
Bozóky Alajos , a börtönügy legujabb haladásai . . .	1	60
*B S Nőélet a Mormonoknál. Uj olcsó kiadás	1	—
*Deák Farkas , a nemzetgazdaság története magyar- országban	1	20
Gebaur Izór , német olvasókönyv a felsőbb kath. Gym- nasiumok számára	1	40
Guizot , az európai polgárosodás története. Francziából ford. Grubicy Gy. 2 kötet	2	40
* a Gyógyszerészeti tudományok alapvonalai. Tan- könyv pályakezdő gyógyszerészek használatára. Irták Dr. Felletár Emil és Dr. Kátai Gábor 3 kötet pótfüzettel	8	—
Hübner , az összes államok statistikai táblázata. Fordit. Gyene Gusztáv	—	24
Kassay Adolf , a szolgabírák és megyei esküttek ha- tásköre és teendői	1	60
— — a községi előljárók hatásköre és teendői. . . .	1	40
— — fenyítő törvényszéki eljárás	1	40
— — Irománypéldák a telekkönyvi eljáráshoz	1	—
Kassay Adolf , a peres ügyeken kívüli eljárás. . . .	1	20
*Szent Katolna , magyar író külföldön 2 kötet. Uj olcsó kiadás	3	—
*Svarez Gyula , hogy vezessünk jövőre a hazai közok- tatási statistikát.	1	20
*— — a közoktatásügyi reform mint politikai szük- séglet magyarországon 5 füzet	4	20
*Tóvölgyi Titus , beszélýek	1	—